

«Ο Ύμνος εις την Ελευθερίαν»

Το Ιδανικό της Ελευθερίας με Ποίηση και Μουσική

Γράφει η Έλενα Σπίνουλα-Ζαβιτσανάκη – Φιλόλογος

Γενική Γραμματέας Βυρωνικής Εταιρείας Ιεράς Πρόλεως Μεσολογγίου

Ο Διονύσιος Σολωμός (Ζάκυνθος 1798 – Κέρκυρα 1857), ο Εθνικός Ποιητής της Ελλάδας και κεντρική μορφή της ποίησης στην Επτανησιακή Σχολή, το 1823 γράφει μέσα σε ένα μήνα (Ιάκωβος Πολυλάς) σε μία από τις νήσους του Ιονίου, στη γενέτειρά του Ζάκυνθο το εκτενές και εμβληματικό του ποίημα με τίτλο: «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» (ένα χαρακτηριστικό του έργου του είναι ότι δεν ολοκληρώθηκε σχεδόν τίποτα και τίποτε δεν δημοσιεύθηκε κατά την διάρκεια της ζωής του εκτός από τον Ύμνο· ο Παλαμάς έγραψε σχετικά: «Δεν ξέρω αν βρίσκεται σ' άλλη λογοτεχνία ποιητής μ' έργα έτσι λιγοστά και έτσι μισοκαμωμένα όμοια γερός και πλούσιος και σημαντικός σαν τον Σολωμό»).

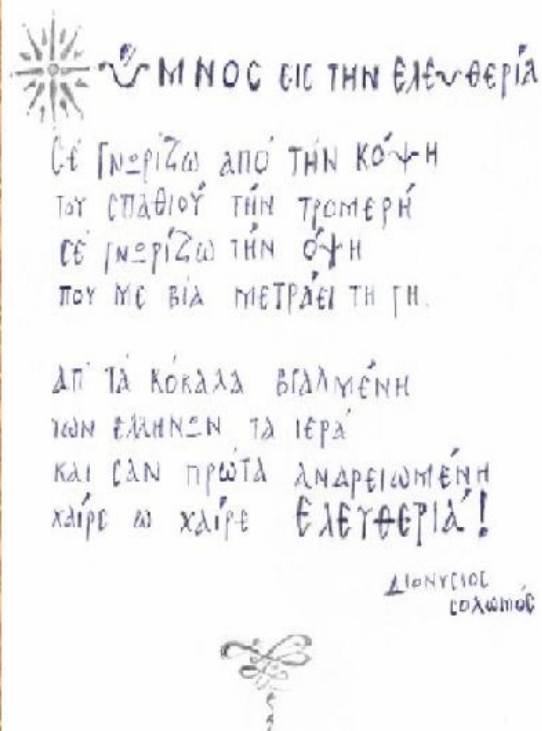
Σ' αυτό το ποίημα εκφράζει την αγάπη του γι' αυτό το σπουδαίο και υπέρτατο αγαθό την Ελευθερία, την επείγουσα συλλογική ανάγκη για την κατάκτησή του, τον ενθουσιασμό του για την πορεία και την προοπτική της Επανάστασης του 1821, την ανάγκη του ελληνικού λαού για εθνική αυτοδιάθεση και για την διαμόρφωση ενός κράτους στο οποίο το πανανθρώπινο ιδανικό της ελευθερίας θα συνδεόταν με την ελληνική ταυτότητα.

Ο Ύμνος επίσης εξέφρασε με ενάργεια και αποτελεσματικότητα ότι η Ελευθερία είναι κορυφαία και αδιαπραγμάτευτη αξία για τον Έλληνα και πως ο αγώνας για την κατάκτησή της, αποτελεί θεμελιώδη ανάγκη για τη ζωή και την εξέλιξή του.

Τα ιδανικά της ελευθερίας, της εθνικής συνείδησης, του πατριωτισμού, αυτά που τελικά σφράγισαν το ελληνικό θαύμα της ανεξαρτησίας από τον οθωμανικό ζυγό, διαπνέουν τον Ύμνο και είναι αυτά που αναδεικνύουν την Ελληνική Επανάσταση του 1821 ως την λαμπρότερη στιγμή της ενιαίας μακράς ιστορίας του Έθνους μας, που κάνουν την Ελλάδα να αναγεννάται από το σκοτάδι της δουλείας της οθωμανικής κατοχής, που διήρκησε τέσσερις αιώνες (1453 – 1821).

Ο Ύμνος εις την Ελευθερίαν τυπώθηκε το 1825 αρχικά στο Παρίσι, μετά στο Λονδίνο και πρώτη φορά σε ελληνικά και ιταλικά στο πολιορκούμενο Μεσολόγγι από τον Δημήτριο Μεσθενέα, από το

τυπογραφείο των Ελληνικών Χρονικών. Αντίτυπο αυτής της έκδοσης εκτίθεται στη Δημοτική Πινακοθήκη Ιερής Πόλης Μεσολογγίου.

Αντίτυπο της πρώτης ελληνικής έκδοσης του «Ύμνου εις την Ελευθερίαν» του Διονυσίου Σολωμού, που εξέδωσε ο Δημήτριος Μεσθενεύς στο Μεσολόγγι το 1825

Ο Ύμνος εις την Ελευθερίαν αποτελείται από 158 τετράστιχες στροφές με συνολικούς 632 στίχους. Συνδυάζει στοιχεία από τον ρομαντισμό αλλά και από τον κλασικισμό. Συγκλονισμένος ο Δ. Σολωμός από τους κανονιοβολισμούς που άκουγε από το Μεσολόγγι κατά την Α΄ Πολιορκία (1822), εμπνεύστηκε και έγραψε τον Ύμνο (λόφος Στράνη, Ζάκυνθος), το «άσμα ασμάτων της εποχής» του, όπως δικαιολογημένα το χαρακτήρισε ο Ζακυνθινός ποιητής και φίλος του, Ι. Τυπάλδος. Στις στροφές 88 έως 122 περιγράφεται ποιητικά η Χριστουγεννιάτικη νίκη των Ελλήνων εναντίον των Τούρκων (1822), καθώς και η εικόνα του πνιγμού στον Αχελώο των ατάκτως υποχωρησάντων Τουρκαλβανών.

Ο Φωριέλ επιβεβαιώνοντας την αληθινή αξία του Ύμνου και τον θρίαμβο του Σολωμού, τον δημοσιεύει μέσα στα γνωστά του Δημοτικά τραγούδια των Ελλήνων καθώς και ο Σπυρίδων Τρικούπης στο γράμμα του προς τον φίλο του βάρδου της Λευτεριάς Ι. Πολυλά, αναφέρει: «Εις κανέναν καιρόν και εις κανέναν Έθνος η Ελευθερία δεν εύρε ψάλτην αξιώτερον».

Ο Διονύσιος Σολωμός το 1828 εγκαθίσταται στην Κέρκυρα, σημαντικό πνευματικό κέντρο των Επτανήσων, όπου γνωρίζει και συνδέεται με στενούς δεσμούς φιλίας με τον Νικόλαο Χαλκιάπουλο Μάντζαρο, ιδρυτή και σημαντικότερο εκπρόσωπο της λεγόμενης Ιωνικής Μουσικής Σχολής. Ο Ιάκωβος Πολυλάς έγραφε σχετικά: *«Εγνώρισε τον έξοχο Κερκυραίο Μουσικοδιδάσκαλον, Νικόλαον Μάντζαρον. Της ποιητικής και της μουσικής η στενή συγγένεια, της οποίας λαμπρό παράδειγμα, και ίσως το άκρον, ήταν το ιδιαίτερο ποιητικό πνεύμα του Σολωμού, ο προς την Τέχνην υψηλός ζήλος, όπου διακρίνει τον Μάντζαρο, εμόρφωσαν μεταξύ τους εκείνη τη θερμή φιλία.*

Ο μουσικός εμέτρησε δια μιας το ύψος του ποιητή, εννόησε τα πλάσματά του, και δεν άργησε να χαρίσει εις το έθνος του το πρώτο ελληνικό μουσικό καλλιτέχνημα, τον Ύμνον εις την Ελευθερίαν. Ο πλούτος της ποιητικής ύλης έδωσε αφορμή εις τον Μάντζαρο, να δείξει και αυτός την μουσική του δύναμη, εις τα εικοσιτέσσερα κομμάτια, όπου συνθέτουν το πόνημά του. Είπα ελληνικό το σύνθεμα, διότι ο Μάντζαρος, μ' όλον ότι μορφωμένος εις την Ιταλία, όμως στα περισσότερά του πονήματα και εξόχως εις τον Ύμνον, έπλασε εμπνεόμενος από την δημοτική μουσική, ένα νέο είδος του οποίου τα χαρακτηριστικά είναι η καθαρή απλότης και η θερμότης ίδια της Ανατολής».

Το 1828 μελοποιήθηκε ο Ύμνος από τον Ν. Μάντζαρο, πάνω σε λαϊκά μοτίβα για τετράφωνη ανδρική χορωδία. Από τότε ακουγόταν τακτικά σε εθνικές εορτές, αλλά και στις κατοικίες των Κερκυραίων αστών και αναγνωρίστηκε στη συνείδηση των Ιονίων ως άτυπος Ύμνος της Επτανήσου. Παραδίδεται μάλιστα ότι στη μελοποίηση του Ύμνου ο ποιητής έδιδε με το βήμα του, μέσα στο γραφείο του μουσικού, το εκάστοτε τέμπο και τις πρόσφορες ρυθμικές αγωγές. Ακολούθησαν και άλλες μελοποιήσεις του Ύμνου από τον Μάντζαρο (1837, 1840) και τέλος υπέβαλε το έργο του στον Όθωνα το 1844, σε 4^η «αντιστικτική» μελοποίηση.

Παρά την τιμητική επιβράβευση του Δ. Σολωμού με το Χρυσό Σταυρό του Τάγματος του Σωτήρα (1849) και του μουσικοσυνθέτη Μάντζαρου με τον Αργυρό Σταυρό του ίδιου Τάγματος (1845), το έργο διαδόθηκε μεν ως «θούριος», αλλά δεν υιοθετήθηκε σαν ύμνος από τον Όθωνα.

Ο Μάντζαρος το 1861 επανεξέτασε για 5^η φορά το έργο, αυτή τη φορά σε ρυθμό εμβατηρίου κατά παραγγελία του Υπουργού Στρατιωτικών Δημητρίου Μπότσαρη. Όταν ο Βασιλιάς Γεώργιος Α΄ επισκέφθηκε την Κέρκυρα το 1865 μετά την ενσωμάτωση των Επτανήσων με την Ελλάδα (1864), άκουσε την μπάντα της

Φιλαρμονικής εταιρείας Κέρκυρας, του έκανε εντύπωση και ακολούθησε Βασιλικό Διάταγμα του Υπουργείου Ναυτικών, που χαρακτήρισε «επίσημον εθνικόν άσμα», τις 24 πρώτες στροφές του Ύμνου. Από το 1966 δε, έγινε ο Εθνικός Ύμνος και της Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι δύο πρώτες δε στροφές δίνουν το χαρακτηριστικό πνεύμα του συνολικού έργου και ανακρούονται πάντα κατά την διάρκεια της έπαρσης και υποστολής της σημαίας και σε επίσημες τελετές. Το πιο σημαντικό χειρόγραφο μελοποίησης του Ύμνου είναι το λεγόμενο Χειρόγραφο του «Δημαρχείου», το οποίο φυλάσσεται στο Δημαρχείο Κέρκυρας και αποτελεί την μόνη σωζόμενη έκδοση της τρίτης μελοποίησής του.

Χειρόγραφο «Δημαρχείου» Κέρκυρας. Η 3^η μελοποίηση του Εθνικού Ύμνου από τον Ν. Χαλκιόπουλο Μάντζαρο.

Ο Δ. Σολωμός και ο Ν. Μάντζαρος βάζουν τα βαθιά θεμέλια της νεοελληνικής ποίησης και μουσικής αντίστοιχα. Ο μεν ποιητής εισηγήθηκε ως εθνική γλώσσα τη δημοτική, ο δε μουσουργός εισηγήθηκε ως εθνική μουσική το δυτικό μέλος δυναμωμένο με τα μπόλια της δημοτικής μουσικής.

Ήταν εύνοια της τύχης για την Ελλάδα και τον πολιτισμό μας λοιπόν, το γεγονός ότι συναπαντήθηκαν στην Κέρκυρα και συνδημιούργησαν τον Εθνικό Ύμνο, πρώτοι μεταξύ ίσων, ο Εθνικός ποιητής Διονύσιος Σολωμός και ο Εθνικός μουσουργός Νικόλαος Χαλκιόπουλος Μάντζαρος. Από διαφορετικούς δρόμους ερχόμενοι σφράγισαν με το έργο τους – και χωριστά και μαζί – και τη λογοτεχνία και τη μουσική της αναγεννημένης πατρίδας ύστερα από τέσσερις αιώνες δουλείας. Και μπορεί να ήσαν και οι δύο ιταλόφωνοι Βρετανοί υπήκοοι, αλλά η

ελληνική εθνική συνείδησή τους είναι το διακριτό και βαρύνον στοιχείο ακέραιης της προσωπικότητάς τους. Ο καθένας τους ήταν αποδεδειγμένα «φιλόπατρις» με τον δικό του ξεχωριστό τρόπο (με την ιδιαίτερη μάλιστα σημασία που έχει δώσει στη λέξη ο Ανδρέας Κάλβος). Ο Παλαμάς έχει γράψει χαρακτηριστικά ότι ο Σολωμός αν δεν κράτησε όπλο, με τη λύρα πλήρωσε το μεγάλο φόρο προς την πατρίδα.

Και θα τελειώσουμε το αφιέρωμά μας στον «Ύμνο εις την Ελευθερία» με την Εθνική υποθήκη του εκφραστή της Επανάστασης του 1821, Διονυσίου Σολωμού:

*«Κλείσε στην ψυχή σου την Ελλάδα
και θα αισθανθείς να λαχταρίζει μέσα σου κάθε είδος μεγαλείου»*

Βιβλιογραφία

1. Βαγενάς Ν. (1998) «Το επίτευγμα του Σολωμού». Το Βήμα, 13 Δεκεμβρίου 1998
2. Γαραντούδης Ε. (1999) «Η μυθοποίηση της ποιητικής παράδοσης. Ο Σολωμός και η ποιητική γενιά του 1970»
3. Κριαράς Ε. (1957) 1970. Διονύσιος Σολωμός. Ο βίος – Το έργο. Αθήνα: Εστία.
4. Πολίτης Λ. (1985) 1995. Γύρω στον Σολωμό. Μελέτες και άρθρα (1938 – 1982). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
5. Κώστα Καρδάμη 2015: Νικόλαος Χαλκικόπουλος – Μάντζαρος. Εκδόσεις Fagotto.
6. Διονύσιος Σολωμός 1986: Ο εθνικός μας ποιητής. Η ζωή του, το έργο του, η εποχή του. Νέοι καιροί. Αθηναϊκές εκδόσεις.
7. Κωνσταντίνος Τερζόπουλος 2008. Ο Νικόλαος Χαλκικόπουλος – Μάντζαρος και οι μελοποιήσεις του σολωμικού Ύμνου. Διδακτορική Διατριβή. Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Μουσικών Σπουδών.